अर्थशास्त्र – राष्ट्रीय उत्पन्न, महागाई व आर्थिक धोरणे (मूलभूत संकल्पना)

मोफत नोट्स व सरावासाठी Telegram चॅनेल जॉइन करा

1. अर्थशास्त्र – ओळख

मर्यादित साधनांचा अमर्याद गरजा भागवण्यासाठी कसा वापर करावा याचा अभ्यास म्हणजे **अर्थशास्त्र**. **ॲडम स्मिथ** यांना **अर्थशास्त्राचे जनक** म्हणतात; त्यांचा ग्रंथ **'द वेल्थ ऑफ नेशन्स' (1776)**. **जे. एम. केन्स** यांना **स्थूल अर्थशास्त्राचे जनक** मानले जाते; ग्रंथ **'द जनरल थिअरी ऑफ एम्प्लॉयमेंट, इंटरेस्ट अँड मनी' (1936)**.

शाखा	अभ्यासाचा विषय	उदाहरण
सूक्ष्म अर्थशास्त्र	वैयक्तिक घटक – एक ग्राहक, एक उत्पादक, एक उद्योग	एका वस्तूची मागणी, किंमत निश्चिती
स्थूल अर्थशास्त्र	संपूर्ण अर्थव्यवस्था – एकूण उत्पन्न, रोजगार, सामान्य किंमत पातळी	राष्ट्रीय उत्पन्न, महागाई, बेरोजगारी

2. अर्थव्यवस्थेची क्षेत्रे व प्रकार

क्षेत्र	स्वरूप	उदाहरणे
प्राथमिक	निसर्गावर थेट अवलंबून	शेती, मासेमारी, पशुपालन, वनीकरण, खाणकाम
द्वितीयक	कच्च्या मालावर प्रक्रिया / उत्पादन	साखर कारखाना, कापड गिरणी, सिमेंट, बांधकाम, वीजनिर्मिती
तृतीयक (सेवा)	सेवा पुरवणे	बँकिंग, विमा, वाहतूक, शिक्षण, आरोग्य, IT

भांडवलशाही
खाजगी मालकी, बाजार यंत्रणा (किंमत यंत्रणा)

समाजवादी
उत्पादन साधनांवर सरकारी मालकी

मिश्र
खाजगी + सार्वजनिक दोन्ही; **भारत**

1991 सुधारणा
LPG – उदारीकरण, खाजगीकरण, जागतिकीकरण

लक्षात ठेवा: 1991 च्या आर्थिक सुधारणा – पंतप्रधान **पी. व्ही. नरसिंह राव**, अर्थमंत्री **डॉ. मनमोहन सिंग**.

3. राष्ट्रीय उत्पन्नाच्या संकल्पना

GDP (स्थूल देशांतर्गत उत्पादन) = एका वर्षात देशाच्या **भौगोलिक सीमेत** उत्पादित सर्व **अंतिम** वस्तू व सेवांचे बाजारमूल्य (उत्पादक देशी असो वा परदेशी). **GNP** मध्ये देशाच्या **नागरिकांनी** (देशात व परदेशात) निर्माण केलेले उत्पन्न मोजले जाते.

संकल्पना	सूत्र
GNP (स्थूल राष्ट्रीय उत्पादन)	GDP + परदेशातून मिळणारे निव्वळ घटक उत्पन्न (NFIA)
NDP (निव्वळ देशांतर्गत उत्पादन)	GDP − घसारा
NNP (निव्वळ राष्ट्रीय उत्पादन)	GNP − घसारा
NNP घटक किमतीला = राष्ट्रीय उत्पन्न	NNP (बाजारभाव) − अप्रत्यक्ष कर + अनुदाने
दरडोई उत्पन्न	राष्ट्रीय उत्पन्न ÷ एकूण लोकसंख्या
GDP डिफ्लेटर	(नाममात्र GDP ÷ वास्तविक GDP) × 100

नाममात्र GDP = चालू किमतींना; **वास्तविक GDP** = स्थिर (आधार वर्षाच्या) किमतींना − त्यामुळे महागाईचा परिणाम वगळला जातो. उदा. नाममात्र GDP 600, वास्तविक 500 → डिफ्लेटर = 120. **हस्तांतरण देयके** (वृद्धापकाळ निवृत्तीवेतन, शिष्यवृत्ती, बेरोजगार भत्ता) GDP मध्ये धरली जात नाहीत, कारण त्याबदल्यात उत्पादन होत नाही.

4. राष्ट्रीय उत्पन्न मोजण्याच्या पद्धती

पद्धत	काय मोजतात	महत्त्वाचा मुद्दा
उत्पादन / मूल्यवर्धित पद्धत	प्रत्येक टप्प्यावरील मूल्यवर्धन	**दुहेरी गणना** टाळली जाते
उत्पन्न पद्धत	खंड + वेतन + व्याज + नफा	उत्पादन घटकांना मिळालेला मोबदला
खर्च पद्धत	**C + I + G + (X − M)**	उपभोग + गुंतवणूक + सरकारी खर्च + निव्वळ निर्यात

5. भारतातील राष्ट्रीय उत्पन्न अंदाजाचा इतिहास

1867-68
दादाभाई नौरोजी − पहिला अंदाज (दरडोई ₹20); ग्रंथ 'पॉव्हर्टी अँड अन-ब्रिटिश रूल इन इंडिया'

1931-32
डॉ. व्ही. के. आर. व्ही. राव − पहिला शास्त्रीय अंदाज

1949
राष्ट्रीय उत्पन्न समिती − अध्यक्ष पी. सी. महालनोबिस

1951
केंद्रीय सांख्यिकी संघटना (CSO) स्थापन

2019
CSO + NSSO विलीन → राष्ट्रीय सांख्यिकी कार्यालय (NSO), सांख्यिकी व कार्यक्रम अंमलबजावणी मंत्रालय (MoSPI)

6. महागाई (चलनवाढ)

वस्तू व सेवांच्या **सामान्य किंमत पातळीत सातत्याने होणारी वाढ** म्हणजे महागाई. महागाईमुळे **पैशाची क्रयशक्ती कमी होते** − त्याच पैशात कमी वस्तू मिळतात.

प्रकार / संज्ञा	अर्थ
मागणी प्रेरित	पुरवठ्यापेक्षा एकूण मागणी जास्त झाल्याने किमती वाढतात
खर्च प्रेरित	कच्चा माल, कच्चे तेल, मजुरी इत्यादी उत्पादन खर्च वाढल्याने किमती वाढतात
सरपटणारी महागाई	अतिशय मंद गतीने होणारी किंमतवाढ
अतिचलनवाढ (हायपर)	अत्यंत वेगाने, नियंत्रणाबाहेर होणारी किंमतवाढ; चलनावरील विश्वास उडतो
मुद्रास्फीतिजन्य मंदी (स्टॅगफ्लेशन)	आर्थिक वाढ खुंटलेली + जास्त महागाई + बेरोजगारी एकाच वेळी
चलनघट (डिफ्लेशन)	सामान्य किंमत पातळीत सातत्याने घट
डिसइन्फ्लेशन	महागाईचा **दर** कमी होणे (किमती वाढतातच, पण हळू)
रिफ्लेशन	मंदीतून बाहेर येण्यासाठी हेतुपुरस्सर किंमत पातळी वाढवणे

7. महागाई मोजण्याचे निर्देशांक

निर्देशांक	प्रकाशित करणारी संस्था
घाऊक किंमत निर्देशांक (WPI)	आर्थिक सल्लागार कार्यालय, DPIIT – वाणिज्य व उद्योग मंत्रालय
ग्राहक किंमत निर्देशांक (CPI – ग्रामीण/शहरी/एकत्रित)	NSO – सांख्यिकी मंत्रालय (MoSPI)
CPI-IW (औद्योगिक कामगार), CPI-AL/RL	कामगार ब्यूरो – कामगार व रोजगार मंत्रालय

लवचिक महागाई लक्ष्य (2016 पासून): RBI साठी लक्ष्य **CPI (एकत्रित) महागाई 4% (±2%)**. व्याजदर ठरवते **चलनविषयक धोरण समिती (MPC) – 6 सदस्य** (RBI चे 3 + केंद्र सरकार नियुक्त 3 बाह्य), अध्यक्ष **RBI गव्हर्नर**; समसमान मते झाल्यास गव्हर्नरचे निर्णायक मत.

8. चलनविषयक धोरण (RBI) – प्रमुख साधने

साधन	अर्थ	महागाई रोखण्यासाठी
रेपो दर	RBI बँकांना सरकारी रोख्यांच्या तारणावर अल्पमुदतीचे कर्ज देते तो दर	वाढवतात
SDF / रिव्हर्स रेपो	बँकांकडील जादा निधी RBI स्वीकारते तो दर (SDF 2022 पासून)	वाढवतात
MSF	तातडीच्या गरजेसाठी बँका रेपोपेक्षा जास्त दराने घेतात ते कर्ज	वाढवतात
CRR	निव्वळ मागणी व मुदत देयतांचा (NDTL) ठराविक % **रोख स्वरूपात RBI कडे**	वाढवतात
SLR	NDTL चा ठराविक % बँकेने **स्वतःकडे** रोख, सोने, मान्य सरकारी रोखे स्वरूपात	वाढवतात
खुल्या बाजारातील व्यवहार (OMO)	RBI सरकारी रोख्यांची खरेदी/विक्री करते	रोखे **विकतात**

RBI स्थापना **1 एप्रिल 1935** (हिल्टन यंग आयोगाची शिफारस), राष्ट्रीयीकरण **1 जानेवारी 1949**, मुख्यालय **मुंबई**.

9. राजकोषीय धोरण व अर्थसंकल्प

राजकोषीय धोरण = सरकारचे **कर व सार्वजनिक खर्च** विषयक धोरण (केंद्रीय अर्थ मंत्रालय). राज्यघटनेच्या **कलम 112** नुसार केंद्राचे **वार्षिक वित्तीय विवरणपत्र** (अर्थसंकल्प) संसदेपुढे मांडले जाते. आर्थिक शिस्तीसाठी **FRBM कायदा 2003**.

तूट	सूत्र
महसुली तूट	महसुली खर्च – महसुली जमा
राजकोषीय तूट	एकूण खर्च – (महसुली जमा + कर्जेतर भांडवली जमा) = सरकारची एकूण कर्जाची गरज
प्राथमिक तूट	राजकोषीय तूट – व्याज देयके
प्रभावी महसुली तूट	महसुली तूट – भांडवली मालमत्ता निर्मितीसाठी दिलेली अनुदाने

10. बेरोजगारीचे प्रकार

प्रकार	अर्थ
प्रच्छन्न (छुपी)	गरजेपेक्षा जास्त लोक एकाच कामात; अतिरिक्त कामगारांची सीमांत उत्पादकता **शून्य** – प्रामुख्याने **शेतीत**
हंगामी	वर्षातील ठराविक हंगामात काम नसणे (उदा. शेतीचा बिगर हंगाम)
संरचनात्मक	तंत्रज्ञान/अर्थव्यवस्थेच्या रचनेतील बदल व कौशल्यांची विसंगती यामुळे
घर्षणात्मक	एक नोकरी सोडून दुसरी मिळेपर्यंतची तात्पुरती बेरोजगारी
चक्रीय	मंदीच्या काळात मागणी घटल्याने

11. महत्त्वाचे वक्र, नियम व निर्देशांक

संज्ञा	संबंध / अर्थ
फिलिप्स वक्र	महागाई दर व बेरोजगारी यांतील **व्यस्त** संबंध (ए. डब्ल्यू. फिलिप्स)
लॅफर वक्र	कराचा दर व एकूण कर महसूल यांतील संबंध
एंजेलचा नियम	उत्पन्न वाढल्यास अन्नावरील खर्चाचे **प्रमाण** (टक्का) कमी होते
गिनी गुणांक	उत्पन्नातील विषमतेचे माप; **0 = पूर्ण समानता**, 1 = पूर्ण विषमता (लॉरेन्झ वक्रावर आधारित)
मानव विकास निर्देशांक (HDI)	**UNDP**, पहिला अहवाल **1990**; संकल्पना **महबूब उल हक** (अमर्त्य सेन यांचे योगदान); निकष – आयुर्मान, शिक्षण, दरडोई GNI (PPP)

अमर्त्य सेन – अर्थशास्त्राचे नोबेल **1998** (कल्याणकारी अर्थशास्त्र).

12. सराव MCQ – 67 प्रश्न

1 अर्थशास्त्राचे जनक कोणाला म्हटले जाते?
(अ) ॲडम स्मिथ (ब) आल्फ्रेड मार्शल (क) डेव्हिड रिकार्डो (ड) जे. एम. केन्स

2 'द वेल्थ ऑफ नेशन्स' हा ग्रंथ कोणत्या वर्षी प्रकाशित झाला?
(अ) 1789 (ब) 1817 (क) 1776 (ड) 1936

3 'द जनरल थिअरी ऑफ एम्प्लॉयमेंट, इंटरेस्ट अँड मनी' (1936) चे लेखक कोण?
(अ) आल्फ्रेड मार्शल (ब) ॲडम स्मिथ (क) कार्ल मार्क्स (ड) जे. एम. केन्स

4 स्थूल अर्थशास्त्रात प्रामुख्याने कशाचा अभ्यास होतो?
(अ) एका ग्राहकाची मागणी
(ब) एका कंपनीची किंमत निश्चिती
(क) एका वस्तूचा पुरवठा
(ड) संपूर्ण अर्थव्यवस्थेचे एकूण उत्पन्न व रोजगार

5 खालीलपैकी प्राथमिक क्षेत्रातील व्यवसाय कोणता?
(अ) वाहतूक (ब) सिमेंट निर्मिती (क) बँकिंग (ड) मासेमारी

6 साखर कारखाना कोणत्या क्षेत्रात मोडतो?
(अ) तृतीयक (ब) द्वितीयक (क) चतुर्थक (ड) प्राथमिक

7 खालीलपैकी तृतीयक (सेवा) क्षेत्रात काय येते?
(अ) बँकिंग व विमा (ब) खाणकाम (क) कापड गिरणी (ड) शेती

8 भारताची अर्थव्यवस्था कोणत्या प्रकारची आहे?
(अ) मिश्र अर्थव्यवस्था
(ब) पारंपरिक अर्थव्यवस्था
(क) शुद्ध भांडवलशाही
(ड) शुद्ध समाजवादी

9 1991 च्या आर्थिक सुधारणांना थोडक्यात काय म्हणतात?
(अ) हरित क्रांती
(ब) LPG – उदारीकरण, खाजगीकरण, जागतिकीकरण
(क) बँक राष्ट्रीयीकरण
(ड) लायसन्स राज

10 1991 च्या आर्थिक सुधारणांच्या वेळी भारताचे अर्थमंत्री कोण होते?
(अ) पी. चिदंबरम (ब) डॉ. मनमोहन सिंग (क) यशवंत सिन्हा (ड) प्रणव मुखर्जी

11 GDP मध्ये काय मोजले जाते?
(अ) सर्व मध्यवर्ती वस्तूंचे एकूण मूल्य
(ब) देशाच्या भौगोलिक सीमेत एका वर्षात उत्पादित अंतिम वस्तू-सेवांचे बाजारमूल्य
(क) परदेशातील नागरिकांचे उत्पन्न
(ड) फक्त सरकारी उद्योगांचे उत्पादन

12 GNP = GDP + ?
(अ) परदेशातून मिळणारे निव्वळ घटक उत्पन्न
(ब) अनुदाने
(क) अप्रत्यक्ष कर
(ड) घसारा

13 NDP काढण्यासाठी GDP मधून काय वजा करतात?
(अ) अनुदाने
(ब) निव्वळ घटक उत्पन्न
(क) निर्यात
(ड) घसारा

14 भारतात 'राष्ट्रीय उत्पन्न' म्हणून कोणती संकल्पना वापरली जाते?
(अ) बाजारभावाला NDP (ब) घटक किमतीला NNP (क) बाजारभावाला GNP (ड) बाजारभावाला GDP

15 NNP (घटक किंमत) = NNP (बाजारभाव) – अप्रत्यक्ष कर + ?
(अ) आयात (ब) हस्तांतरण देयके (क) अनुदाने (ड) घसारा

16 दरडोई उत्पन्न कसे काढतात?
(अ) राष्ट्रीय उत्पन्न ÷ कामगार संख्या
(ब) GDP ÷ देशाचे क्षेत्रफळ
(क) राष्ट्रीय उत्पन्न ÷ लोकसंख्या
(ड) राष्ट्रीय उत्पन्न × लोकसंख्या

17 खर्च पद्धतीने GDP चे सूत्र कोणते?
(अ) C – I + G + X
(ब) C + I + G – (X + M)
(क) C + I + G + (X – M)
(ड) C + S + T

18 मूल्यवर्धित पद्धतीमुळे राष्ट्रीय उत्पन्न मोजताना कोणती चूक टाळली जाते?
(अ) घसारा (ब) दुहेरी गणना (क) काळा पैसा (ड) महागाई

19 खालीलपैकी कोणती बाब GDP मध्ये समाविष्ट केली जात नाही?
(अ) डॉक्टरांच्या सेवा
(ब) वृद्धापकाळ निवृत्तीवेतनासारखी हस्तांतरण देयके
(क) शिक्षकांचे वेतन
(ड) कार उत्पादन

20 वास्तविक GDP कोणत्या किमतींना मोजला जातो?
(अ) फक्त निर्यात किमतींना (ब) चालू किमतींना
(क) स्थिर (आधार वर्षाच्या) किमतींना (ड) घाऊक किमतींना

21 GDP डिफ्लेटरचे सूत्र कोणते?
(अ) नाममात्र GDP − वास्तविक GDP (ब) (नाममात्र GDP ÷ वास्तविक GDP) × 100
(क) (नाममात्र + वास्तविक GDP) ÷ 2 (ड) (वास्तविक GDP ÷ नाममात्र GDP) × 100

22 नाममात्र GDP 600 कोटी व वास्तविक GDP 500 कोटी असल्यास GDP डिफ्लेटर किती?
(अ) 83.3 (ब) 100 (क) 110 (ड) 120

23 भारताच्या राष्ट्रीय उत्पन्नाचा पहिला अंदाज कोणी मांडला?
(अ) पी. सी. महालनोबिस (ब) व्ही. के. आर. व्ही. राव
(क) रमेशचंद्र दत्त (ड) दादाभाई नौरोजी

24 दादाभाई नौरोजी यांचा प्रसिद्ध ग्रंथ कोणता?
(अ) इकॉनॉमिक हिस्टरी ऑफ इंडिया (ब) डिस्कव्हरी ऑफ इंडिया
(क) हिंद स्वराज (ड) पॉव्हर्टी अँड अन-ब्रिटिश रूल इन इंडिया

25 भारताच्या राष्ट्रीय उत्पन्नाचा पहिला शास्त्रीय अंदाज (1931-32) कोणी मांडला?
(अ) डॉ. व्ही. के. आर. व्ही. राव (ब) फिंडले शिराज
(क) दादाभाई नौरोजी (ड) पी. सी. महालनोबिस

26 1949 च्या राष्ट्रीय उत्पन्न समितीचे अध्यक्ष कोण होते?
(अ) पी. सी. महालनोबिस (ब) व्ही. के. आर. व्ही. राव
(क) सी. डी. देशमुख (ड) धनंजयराव गाडगीळ

27 2019 मध्ये कोणत्या दोन संस्थांच्या विलीनीकरणातून राष्ट्रीय सांख्यिकी कार्यालय (NSO) तयार झाले?
(अ) CSO व NSSO (ब) RBI व SEBI
(क) कामगार ब्यूरो व आर्थिक सल्लागार कार्यालय (ड) नियोजन आयोग व नीती आयोग

28 राष्ट्रीय सांख्यिकी कार्यालय (NSO) कोणत्या मंत्रालयाच्या अंतर्गत आहे?
(अ) गृह मंत्रालय (ब) वाणिज्य व उद्योग मंत्रालय
(क) सांख्यिकी व कार्यक्रम अंमलबजावणी मंत्रालय (ड) अर्थ मंत्रालय

29 महागाई म्हणजे काय?
(अ) एखाद्या वस्तूची एकदाच झालेली किंमतवाढ (ब) सामान्य किंमत पातळीत सातत्याने होणारी वाढ
(क) चलनाच्या मूल्यात वाढ (ड) सामान्य किमतींमध्ये घट

30 महागाई वाढल्यास पैशाच्या क्रयशक्तीवर काय परिणाम होतो?
(अ) क्रयशक्ती दुप्पट होते (ब) काहीही बदल होत नाही
(क) क्रयशक्ती कमी होते (ड) क्रयशक्ती वाढते

31 मागणी प्रेरित महागाईचे मुख्य कारण कोणते?
(अ) उत्पादनात मोठी वाढ (ब) पुरवठ्यापेक्षा एकूण मागणी जास्त होणे
(क) कच्च्या मालाच्या किमती वाढणे (ड) पैशाच्या पुरवठ्यात घट

32 कच्च्या तेलाचे दर वाढल्याने निर्माण होणारी महागाई कोणती?
(अ) चलनघट (ब) मागणी प्रेरित महागाई
(क) खर्च प्रेरित महागाई (ड) डिसइन्फ्लेशन

33 आर्थिक वाढ खुंटलेली असताना जास्त महागाई व बेरोजगारी एकाच वेळी असणे याला काय म्हणतात?
(अ) रिफ्लेशन (ब) डिसइन्फ्लेशन (क) अतिचलनवाढ (ड) स्टॅगफ्लेशन

34 अत्यंत वेगाने व नियंत्रणाबाहेर होणाऱ्या किंमतवाढीला काय म्हणतात?
(अ) अतिचलनवाढ (हायपरइन्फ्लेशन) (ब) डिसइन्फ्लेशन
(क) रिफ्लेशन (ड) सरपटणारी महागाई

35 'डिसइन्फ्लेशन' म्हणजे काय?
(अ) महागाईचा दर कमी होणे
(ब) पैशाचा पुरवठा अचानक वाढणे
(क) किमती सतत घटणे
(ड) महागाईचा दर वाढणे

36 सामान्य किंमत पातळीत सातत्याने घट होणे याला काय म्हणतात?
(अ) चलनघट (डिफ्लेशन)
(ब) रिफ्लेशन
(क) डिसइन्फ्लेशन
(ड) स्टॅगफ्लेशन

37 घाऊक किंमत निर्देशांक (WPI) कोण प्रकाशित करते?
(अ) भारतीय रिझर्व्ह बँक
(ब) कामगार ब्यूरो
(क) राष्ट्रीय सांख्यिकी कार्यालय
(ड) आर्थिक सल्लागार कार्यालय, DPIIT

38 CPI-IW (औद्योगिक कामगारांसाठी ग्राहक किंमत निर्देशांक) कोण प्रकाशित करते?
(अ) आर्थिक सल्लागार कार्यालय
(ब) राष्ट्रीय सांख्यिकी कार्यालय
(क) कामगार ब्यूरो
(ड) नाबार्ड

39 RBI च्या महागाई लक्ष्यासाठी कोणता निर्देशांक वापरला जातो?
(अ) WPI
(ब) CPI (एकत्रित)
(क) GDP डिफ्लेटर
(ड) CPI-IW

40 RBI साठी निश्चित महागाई लक्ष्य किती आहे?
(अ) 5% (±1%)
(ब) 4% (±2%)
(क) 2% (±1%)
(ड) 6% (±2%)

41 चलनविषयक धोरण समितीत (MPC) एकूण किती सदस्य असतात?
(अ) 6
(ब) 4
(क) 7
(ड) 5

42 चलनविषयक धोरण समितीचे अध्यक्ष कोण असतात?
(अ) केंद्रीय वित्त सचिव
(ब) मुख्य आर्थिक सल्लागार
(क) केंद्रीय अर्थमंत्री
(ड) RBI गव्हर्नर

43 भारतीय रिझर्व्ह बँकेची स्थापना कधी झाली?
(अ) 1 एप्रिल 1935
(ब) 15 ऑगस्ट 1947
(क) 1 जानेवारी 1949
(ड) 1 एप्रिल 1951

44 RBI चे राष्ट्रीयीकरण कोणत्या वर्षी झाले?
(अ) 1969
(ब) 1949
(क) 1955
(ड) 1935

45 RBI ची स्थापना कोणत्या आयोगाच्या शिफारशीनुसार झाली?
(अ) नरसिंहम समिती
(ब) कोठारी आयोग
(क) हिल्टन यंग आयोग
(ड) राजा चेलय्या समिती

46 'रेपो दर' म्हणजे काय?
(अ) बँकांनी RBI कडे ठेवायची रोख रकमेची टक्केवारी
(ब) RBI बँकांना सरकारी रोख्यांच्या तारणावर अल्पमुदतीचे कर्ज देते तो दर
(क) बँका आपल्या ठेवीदारांना व्याज देतात तो दर
(ड) बँका ग्राहकांना कर्ज देतात तो दर

47 बँकांनी आपल्या NDTL चा ठराविक भाग रोख स्वरूपात RBI कडे ठेवणे म्हणजे काय?
(अ) वैधानिक तरलता प्रमाण (SLR)
(ब) बँक दर
(क) रोख राखीव प्रमाण (CRR)
(ड) रेपो दर

48 महागाई नियंत्रणासाठी RBI सामान्यतः काय करेल?
(अ) रेपो दर वाढवेल
(ब) CRR कमी करेल
(क) OMO द्वारे सरकारी रोखे खरेदी करेल
(ड) रेपो दर कमी करेल

49 SLR अंतर्गत बँका कोणत्या स्वरूपात मालमत्ता ठेवू शकतात?
(अ) स्थावर मालमत्ता
(ब) रोख, सोने व मान्य सरकारी रोखे
(क) फक्त RBI कडील रोख
(ड) परदेशी कंपन्यांचे समभाग

50 राजकोषीय धोरण कशाशी संबंधित आहे?
(अ) सरकारचे कर व सार्वजनिक खर्च
(ब) RBI चे व्याजदर
(क) शेअर बाजाराचे नियमन
(ड) फक्त परकीय चलन विनिमय दर

51 राजकोषीय तूट कशी काढतात?
(अ) राजकोषीय तूट – व्याज देयके
(ब) एकूण खर्च – (महसुली जमा + कर्जेतर भांडवली जमा)
(क) महसुली खर्च – महसुली जमा
(ड) आयात – निर्यात

52 प्राथमिक तूट = राजकोषीय तूट – ?
(अ) व्याज देयके (ब) महसुली जमा (क) अनुदाने (ड) घसारा

53 राजकोषीय जबाबदारी व अर्थसंकल्प व्यवस्थापन (FRBM) कायदा कोणत्या वर्षी झाला?
(अ) 2008 (ब) 2000 (क) 2003 (ड) 1991

54 राज्यघटनेच्या कोणत्या कलमात 'वार्षिक वित्तीय विवरणपत्र' (केंद्रीय अर्थसंकल्प) चा उल्लेख आहे?
(अ) कलम 265 (ब) कलम 112 (क) कलम 280 (ड) कलम 110

55 प्रच्छन्न (छुपी) बेरोजगारी प्रामुख्याने कोणत्या क्षेत्रात आढळते?
(अ) विमा
(ब) माहिती तंत्रज्ञान
(क) बँकिंग
(ड) शेती

56 शेतीच्या बिगर हंगामात काम न मिळणे ही कोणत्या प्रकारची बेरोजगारी आहे?
(अ) संरचनात्मक बेरोजगारी
(ब) घर्षणात्मक बेरोजगारी
(क) हंगामी बेरोजगारी
(ड) चक्रीय बेरोजगारी

57 तंत्रज्ञानातील बदल व कौशल्यांच्या विसंगतीमुळे होणारी बेरोजगारी कोणती?
(अ) हंगामी बेरोजगारी
(ब) घर्षणात्मक बेरोजगारी
(क) प्रच्छन्न बेरोजगारी
(ड) संरचनात्मक बेरोजगारी

58 एक नोकरी सोडून दुसरी मिळेपर्यंतची तात्पुरती बेरोजगारी कोणती?
(अ) संरचनात्मक बेरोजगारी
(ब) प्रच्छन्न बेरोजगारी
(क) चक्रीय बेरोजगारी
(ड) घर्षणात्मक बेरोजगारी

59 फिलिप्स वक्र कोणत्या दोन घटकांतील संबंध दर्शवतो?
(अ) कराचा दर व कर महसूल
(ब) लोकसंख्या व उत्पन्न विषमता
(क) महागाई दर व बेरोजगारी
(ड) उत्पन्न व अन्नावरील खर्च

60 लॅफर वक्र कोणता संबंध दर्शवतो?
(अ) बचत व गुंतवणूक
(ब) महागाई व बेरोजगारी
(क) कराचा दर व एकूण कर महसूल
(ड) मागणी व पुरवठा

61 'उत्पन्न वाढल्यास अन्नावरील खर्चाचे प्रमाण कमी होते' हा नियम कोणाचा?
(अ) फिलिप्स (ब) ग्रेशॅम (क) लॅफर (ड) एंजेल

62 गिनी गुणांक 0 असल्यास काय सूचित होते?
(अ) पूर्ण विषमता
(ब) सर्वाधिक दारिद्र्य
(क) शून्य राष्ट्रीय उत्पन्न
(ड) उत्पन्नाचे पूर्ण समान वाटप

63 मानव विकास निर्देशांक (HDI) कोणती संस्था प्रकाशित करते?
(अ) UNDP (ब) IMF (क) जागतिक बँक (ड) WTO

64 मानव विकास अहवाल पहिल्यांदा कोणत्या वर्षी प्रकाशित झाला?
(अ) 1995 (ब) 2000 (क) 1980 (ड) 1990

65 HDI ची संकल्पना प्रामुख्याने कोणाशी जोडली जाते?
(अ) महबूब उल हक (ब) जे. एम. केन्स (क) आल्फ्रेड मार्शल (ड) दादाभाई नौरोजी

66 HDI मध्ये खालीलपैकी कोणता निकष समाविष्ट नाही?
(अ) दरडोई GNI (PPP) (ब) शिक्षण (क) लष्करी सामर्थ्य (ड) आयुर्मान

67 अमर्त्य सेन यांना अर्थशास्त्राचे नोबेल कोणत्या वर्षी मिळाले?
(अ) 2005 (ब) 1991 (क) 1998 (ड) 2019

13. उत्तरतालिका व थोडक्यात स्पष्टीकरण

1 – (अ) ॲडम स्मिथ – 'द वेल्थ ऑफ नेशन्स' चे लेखक ॲडम स्मिथ.

2 – (क) 1776 – ॲडम स्मिथ यांचा ग्रंथ 1776 मध्ये प्रकाशित.

3 – (ड) जे. एम. केन्स – केन्स – स्थूल अर्थशास्त्राचे जनक.

4 – (ड) संपूर्ण अर्थव्यवस्थेचे एकूण उत्पन्न व रोजगार – स्थूल = संपूर्ण अर्थव्यवस्था; बाकी सूक्ष्म अर्थशास्त्र.

5 – (ड) मासेमारी – निसर्गावर थेट अवलंबून व्यवसाय – प्राथमिक क्षेत्र.

6 – (ब) द्वितीयक – कच्च्या मालावर (ऊस) प्रक्रिया – द्वितीयक क्षेत्र.

7 – (अ) बँकिंग व विमा – सेवा पुरवणारे व्यवसाय तृतीयक क्षेत्रात.

8 – (अ) मिश्र अर्थव्यवस्था – भारतात खाजगी व सार्वजनिक दोन्ही क्षेत्रे.

9 – (ब) LPG – उदारीकरण, खाजगीकरण, जागतिकीकरण – 1991 नवे आर्थिक धोरण = LPG.

10 – (ब) डॉ. मनमोहन सिंग – पंतप्रधान नरसिंह राव, अर्थमंत्री मनमोहन सिंग.

11 – (ब) देशाच्या भौगोलिक सीमेत एका वर्षात उत्पादित अंतिम वस्तू-सेवांचे बाजारमूल्य – GDP – भौगोलिक सीमा, अंतिम वस्तू-सेवा.

12 – (अ) परदेशातून मिळणारे निव्वळ घटक उत्पन्न – GNP = GDP + NFIA.

13 – (ड) घसारा – NDP = GDP – घसारा.

14 – (ब) घटक किमतीला NNP – राष्ट्रीय उत्पन्न = NNP at factor cost.

15 – (क) अनुदाने – बाजारभावातून अप्रत्यक्ष कर वजा, अनुदाने मिळवतात.

16 – (क) राष्ट्रीय उत्पन्न ÷ लोकसंख्या – सरासरी प्रति व्यक्ती उत्पन्न.

17 – (क) C + I + G + (X − M) – उपभोग + गुंतवणूक + सरकारी खर्च + निव्वळ निर्यात.

18 – (ब) दुहेरी गणना – प्रत्येक टप्प्यावरील फक्त मूल्यवर्धन मोजल्याने.

19 – (ब) वृद्धापकाळ निवृत्तीवेतनासारखी हस्तांतरण देयके – हस्तांतरण देयकांच्या बदल्यात उत्पादन होत नाही.

20 – (क) स्थिर (आधार वर्षाच्या) किमतींना – स्थिर किमतींमुळे महागाईचा परिणाम वगळला जातो.

21 – (ब) (नाममात्र GDP ÷ वास्तविक GDP) × 100 – डिफ्लेटर = नाममात्र/वास्तविक × 100.

22 – (ड) 120 – 600 ÷ 500 × 100 = 120.

23 – (ड) दादाभाई नौरोजी – 1867-68 साठी, दरडोई ₹20.

24 – (ड) पॉव्हर्टी अँड अन-ब्रिटिश रूल इन इंडिया – या ग्रंथात संपत्ती निर्गमनाचा (drain) सिद्धांत.

25 – (अ) डॉ. व्ही. के. आर. व्ही. राव – व्ही. के. आर. व्ही. राव – पहिला शास्त्रीय अंदाज.

26 – (अ) पी. सी. महालनोबिस – महालनोबिस अध्यक्ष; गाडगीळ व राव सदस्य.

27 – (अ) CSO व NSSO – केंद्रीय सांख्यिकी संघटना + राष्ट्रीय नमुना पाहणी संघटना.

28 – (क) सांख्यिकी व कार्यक्रम अंमलबजावणी मंत्रालय – NSO – MoSPI अंतर्गत.

29 – (ब) सामान्य किंमत पातळीत सातत्याने होणारी वाढ – सर्वसाधारण किंमत पातळीतील सातत्यपूर्ण वाढ.

30 – (क) क्रयशक्ती कमी होते – त्याच पैशात कमी वस्तू मिळतात.

31 – (ब) पुरवठ्यापेक्षा एकूण मागणी जास्त होणे – जादा मागणी किमती वर ओढते.

32 – (क) खर्च प्रेरित महागाई – उत्पादन खर्च वाढल्याने किमती वाढतात.

33 – (ड) स्टॅगफ्लेशन – स्टॅग्नेशन + इन्फ्लेशन.

34 – (अ) अतिचलनवाढ (हायपरइन्फ्लेशन) – हायपरइन्फ्लेशनमध्ये चलनावरील विश्वास उडतो.

35 – (अ) महागाईचा दर कमी होणे – किमती वाढतात, पण पूर्वीपेक्षा हळू.

36 – (अ) चलनघट (डिफ्लेशन) – डिफ्लेशन = किमती घटणे.

37 – (ड) आर्थिक सल्लागार कार्यालय, DPIIT – वाणिज्य व उद्योग मंत्रालयाअंतर्गत.

38 – (क) कामगार ब्यूरो – कामगार व रोजगार मंत्रालयाअंतर्गत.

39 – (ब) CPI (एकत्रित) – 2016 पासून CPI-आधारित लवचिक महागाई लक्ष्य.

40 – (ब) 4% (±2%) – CPI महागाई 4%, सहनशीलता पट्टा 2–6%.

41 – (अ) 6 – RBI चे 3 + सरकार नियुक्त 3 बाह्य सदस्य.

42 – (ड) RBI गव्हर्नर – समसमान मतांत गव्हर्नरचे निर्णायक मत.

43 – (अ) 1 एप्रिल 1935 – हिल्टन यंग आयोगाच्या शिफारशीनुसार.

44 – (ब) 1949 – 1 जानेवारी 1949 रोजी राष्ट्रीयीकरण.

45 – (क) हिल्टन यंग आयोग – हिल्टन यंग आयोग (रॉयल कमिशन, 1926).

46 – (ब) RBI बँकांना सरकारी रोख्यांच्या तारणावर अल्पमुदतीचे कर्ज देते तो दर – रेपो = RBI कडून बँकांना कर्ज.

47 – (क) रोख राखीव प्रमाण (CRR) – CRR – रोख, RBI कडे; SLR – बँकेकडेच.

48 – (अ) रेपो दर वाढवेल – रेपो वाढल्याने कर्ज महाग, पैशाचा पुरवठा घटतो.

49 – (ब) रोख, सोने व मान्य सरकारी रोखे – SLR मालमत्ता बँक स्वतःकडे ठेवते.

50 – (अ) सरकारचे कर व सार्वजनिक खर्च – राजकोषीय धोरण – अर्थ मंत्रालय.

51 – (ब) एकूण खर्च – (महसुली जमा + कर्जेतर भांडवली जमा) – राजकोषीय तूट = सरकारची एकूण कर्जाची गरज.

52 – (अ) व्याज देयके – मागील कर्जावरील व्याज वगळून चालू तूट.

53 – (क) 2003 – FRBM कायदा 2003.

54 – (ब) कलम 112 – कलम 110 – धन विधेयक, 280 – वित्त आयोग.

55 – (ड) शेती – अतिरिक्त कामगारांची सीमांत उत्पादकता शून्य.

56 – (क) हंगामी बेरोजगारी – ठराविक हंगामापुरती बेरोजगारी.

57 – (ड) संरचनात्मक बेरोजगारी – अर्थव्यवस्थेच्या रचनेतील बदलांमुळे.

58 – (ड) घर्षणात्मक बेरोजगारी – नोकरी बदलताना होणारी अल्पकालीन बेरोजगारी.

59 – (क) महागाई दर व बेरोजगारी – दोन्हींत व्यस्त संबंध.

60 – (क) कराचा दर व एकूण कर महसूल – कर दर एका मर्यादेपलीकडे वाढवल्यास महसूल घटू शकतो.

61 – (ड) एंजेल – एंजेलचा नियम.

62 – (ड) उत्पन्नाचे पूर्ण समान वाटप – 0 = पूर्ण समानता, 1 = पूर्ण विषमता.

63 – (अ) UNDP – संयुक्त राष्ट्र विकास कार्यक्रम.

64 – (ड) 1990 – पहिला मानव विकास अहवाल 1990.

65 – (अ) महबूब उल हक – अमर्त्य सेन यांच्यासोबत विकसित.

66 – (क) लष्करी सामर्थ्य – आरोग्य, शिक्षण व राहणीमान हे तीन निकष.

67 – (क) 1998 – कल्याणकारी अर्थशास्त्रातील योगदानासाठी.

नोट्स, PDF, TEST सिरीज साठी - Mpsckeeda हे ॲप डाउनलोड करा